
Jasmin Halebić

EKONOMSKE INSTITUCIJE U NACIONALNIM I GLOBALNIM RAZMJERAMA

- prethodno priopćenje -

Rezime

Rad istražuje uzajamnost institucionalne strukture i ekonomskog rasta Bosne i Hercegovine (BiH), Hrvatske i Srbije u vezi sa koeficijentom bogatstva tih zemalja. Cilj rada je dvostruk: (i) iz perspektive nacionalnih ekonomija istražiti da li institucionalna struktura pozitivno ili negativno djeluje na ekonomski rast u navedenim zemljama, odnosno da li unaprjeđenja ekonomskih institucija doprinose ekonomskom rastu, te (i,i) iz perspektive globalne ekonomije istražiti mogući doprinos poboljšanja ekonomskih institucija na rast ili pad relativnog značaja ekonomija tih zemalja u globalnoj ekonomiji. Utvrđen je visok stupanj korelacije između ekonomskih institucija i bruto domaćeg proizvoda (BDP) uz indikacije jednakih povrata prema omjeru. Unaprjeđenje kvaliteta ekonomskih institucija, posredno preko bruto domaćeg proizvoda, može dovesti do rasta relativnog značaja ekonomija BiH, Hrvatske i Srbije u globalnoj ekonomiji, ali ne u mjeri na kojoj bi se mogla utemeljiti jedna velikodržavna politika.

Ključne riječi: *ekonomske institucije, ekonomski rast, koeficijent bogatstva, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija*

1. UVOD

U ovome se radu polazi od pretpostavke o bitnosti ekonomskih institucija za ekonomski rast i njihovoj mogućnosti mjerenja i analiziranja standardnim ekonomskim alatima. Za potrebe analize na temelju dostupnih podataka iz statističkih publikacija Svjetske banke konstruiran je koeficijent institucionalnog kvaliteta. Istraživanja ekonomskog rasta posljednjih su godina protkana ocjenama uticaja ekonomskih institucija na ekonomske performanse zemalja što vodi svojevrstnom preusmjeravanju fokusa istraživanja sa analiza koje razmatraju uticaj formiranja kapitala, štednje ili tehnološkog progressa u genezi ekonomskog rasta, na analize koje u žižu interesovanja postavljaju institucionalnu strukturu (Bardhan, 2005). Kvantitativna mjerenja i analize sa empirijskim dokazima u prilog nadmoćnosti institucionalnih faktora bitnih za ekonomski rast u odnosu na one tradicionalne (kao što su trgovina ili geografski položaj¹) popločale su put institucionalnoj ekonomiji (Rodrik i ost., 2002). Sa druge strane, globalna je pozicija zemalja u značajnoj mjeri određena njihovom ekonomskom moći. U ovome se radu uz pomoć koeficijenta bogatstva procjenjuje relativni značaj ekonomija BiH, Hrvatske i Srbije u svjetskoj ekonomiji i analizira njihov međusobni odnos. Rad ima za cilj odgovoriti na istraživačka pitanja: da li institucionalna struktura pozitivno ili negativno djeluje na ekonomski rast u ovim zemljama, odnosno da li ekonomske institucije mogu doprinijeti boljem razumijevanju dobrih i loših strana jedne ekonomske politike osmišljene za poboljšanje ekonomske uspješnosti? Nadalje, da li ekonomske institucije mogu imati značaj za globalnu poziciju jedne ekonomije? I na kraju, mogu li trenutačne razine ekonomske moći biti temelj za izgradnju jedne velikodržavne politike?

2. EKONOMSKE INSTITUCIJE, NEOKLASIČNI MODEL EKONOMSKOG RASTA I KOEFICIJENT BOGATSTVA

Mada postoji stanovito nesuglasje oko značenja pojma ekonomskih institucija, u ovome se radu one definišu, po ugledu na Northa, kao: “...

¹ Pri tome se ispituje uticaj međunarodne trgovine kao nosioca poboljšanja u produktivnosti ili geografski i drugi činbenici poput: klime, bogatstvo prirodnim resursima, opterećenosti bolestima, zatim troškovi transporta, raspoređenost znanja i tehnologije iz naprednijih područja.

pravila ponašanja u određenom društvu ili, formalnije rečeno, ograničenja koja je čovjek iznašao kako bi oblikovao ljudske interakcije” (1990, str. 3; 1992, str. 4; 1997, str. 2) rezultat čega je smanjenje nesigurnosti u svakodnevnom životu i poslovanju, odnosno „strukturiranje političke, ekonomske i društvene interakcije ljudi“ (ibid., str. 97). S tim u vezi, ekonomske institucije predstavljaju formalno određena pravila po kojima se odvijaju ekonomske interakcije ekonomskih subjekata sa ciljem smanjenja neizvjesnosti u tim interakcijama i omogućavanja donošenja odluka u predvidljivim uvjetima. Sve institucije u jednom ekonomskom sistemu² čine institucionalnu strukturu tog sistema.

Svjetska banka prikuplja podatke o dobrom upravljanju u okviru skupa podataka o poslovanju (*Doing Business*) koji se mogu svrstati u objektivna mjerenja ekonomskih institucija jer izražavaju stvarne troškove resursa prilikom poslovanja, poput utrošenog vremena ili novca na administrativne procedure i poslovanje. Pokazatelji koji sačinjavaju taj skup podataka i njihove kvantifikacije su predstavljeni u Prilogu.³ Podaci o poslovanju mogu vjerodostojno predstavljati ekonomske institucije jer su to formalno određena pravila za odvijanje ekonomskih aktivnosti ekonomskih subjekata, a budući da su propisani u obliku procedura značajno mogu umanjiti neizvjesnost sa kojom se suočavaju ekonomski subjekti u poslovnim transakcijama. Na temelju podataka iz *Doing Business* izvještaja konstruiran je koeficijent institucionalnog kvaliteta - DB indeks koji može vjerodostojno predstavljati ekonomske institucije jer navedeni pokazatelji jesu formalno određena pravila za odvijanje ekonomskih aktivnosti ekonomskih subjekata, a budući da su propisani u obliku procedura značajno mogu umanjiti neizvjesnost sa kojom se suočavaju ekonomski subjekti u poslovnim transakcijama. DB indeks se može izračunati po sljedećim obrascima⁴:

$$(1) Pp_i = (Pp_{\max} - Pp_{\text{stv}}) / (Pp_{\max} - Pp_{\min}); \quad (2) Po_i = \sum Pp_i / n_i; \quad (3) \text{DB Indeks} = \sum Po_i / n_2$$

² Pored ekonomskih postoje i druge društvene institucije, političke ili pravne. Također, pojam ekonomskih institucija obuhvata i neformalne ekonomske institucije sadržane u običajima, kulturi i kodeksima ponašanja, no one nisu predmet ovog rada.

³ O načinima mjerenja, prikupljanja i tumačenja pokazatelja u ovom izvještaju pogledati na adresi: www.doingbusiness.org

⁴ Ime i način izračunavanja DB indeksa je autorski doprinos J. Halebića.

gdje je: Pp- kvantificirano opažanje jednog potpokazatelja; Po- potpokazatelj; n_1 – broj potpokazatelja; n_2 - broj pokazatelja. Viša vrijednost DB indeksa ukazuje na viši kvalitet ekonomskih institucija, odnosno efikasniju institucionalnu strukturu ekonomskog sistema.

Neoklasični je model ekonomskog rasta utemeljio R. Solow svojim radom iz 1956. godine koji mu je 31 godinu potom donio Nobelovu nagradu iz ekonomije. Suštinski, rad predstavlja proširenje Harrod-Domarovog modela u kojem se pored kapitala dodaje i drugi faktor – radna snaga, dok se u jednačinu rasta uvodi i treća nezavisna varijabla – tehnologija, što se može izraziti matematičkom formulom:

$$Y = K^\alpha (AL)^{1-\alpha}$$

gdje je: Y- bruto domaći proizvod, K- kapital, L- radna snaga, A- produktivnost radne snage. U Solowljevom modelu ekonomskog rasta nema razmatranja ekonomskih institucija. Kada bi se one uvele u model tada bi proizvodna funkcija mogla imati oblik:

$$Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^\beta \text{INS}_t^\gamma$$

gdje je INS- kvalitet ekonomskih institucija. U tom bi slučaju koeficijenti α , β i γ označavali elastičnost BDP u odnosu na kapital, radnu snagu i ekonomske institucije, respektivno. Ekonomski se rast, shodno neoklasičnom modelu, može dogoditi kao rezultat povećanja kvaliteta i kvantiteta radne snage (demografski rast i obrazovanje ili sticanje vještina), povećanja kapitala (štednjom i ulaganjima) i tehnoloških unaprjeđenja. Budući da model pretpostavlja konstantan povrat prema omjeru, povećanje svih inputa u istom iznosu (npr. za 5%) će imati za rezultat jednako povećanje proizvodnje (od 5%).

Sa stanovišta ekonomske teorije i politike značaj i pozicija nacionalnog gospodarstva jedne zemlje u izravnoj je vezi sa njenom proizvodnom sposobnošću. Ovakav stav se može kvantificirati koeficijentom bogatstva (K_b)⁵ kao odnosom učešća određene zemlje u svjetskom BDP u kontekstu njenog učešća u svjetskom stanovništvu za određenu godinu.

$$K_b = (\text{BDP}_{zx} : \text{BDP}_{sv}) / (\text{STN}_{zx} : \text{STN}_{sv})$$

⁵ Naziv i način izračunavanja koeficijenta bogatstva je opredijeljen po uzoru na rad F. Čauševića (2005).

gdje su: BDP_{zx} – BDP zemlje x; BDP_{sv} – BDP svijeta; STN_{zx} – stanovništvo zemlje x; STN_{sv} – stanovništvo svijeta. Ovaj koeficijent ima dvije prednosti spram pokazatelja BDP po stanovniku, često korištenog u komparativnim studijama, i to: (i) informacioni sadržaj koeficijenta bogatstva pokazuje koliko je puta veći ili manji udio nacionalnog gospodarstva u globalnom BDP u odnosu na udio stanovništva te zemlje u svjetskom stanovništvu; (ii) koeficijent bogatstva omogućava izravno zaključivanje o rastu ili padu relativnog značaja nacionalnog gospodarstva u globalnoj ekonomiji.

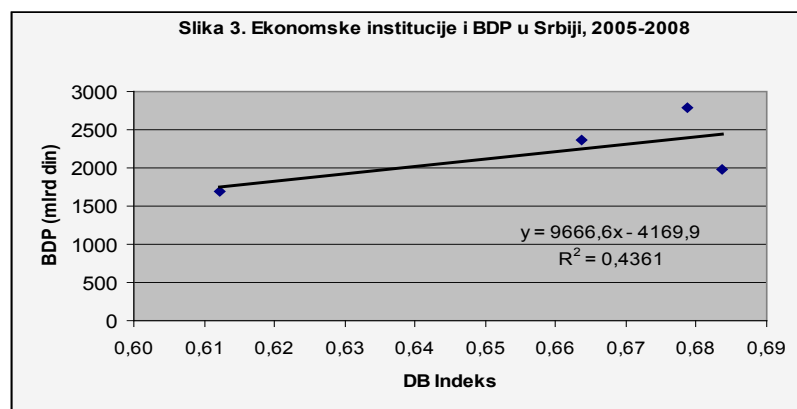
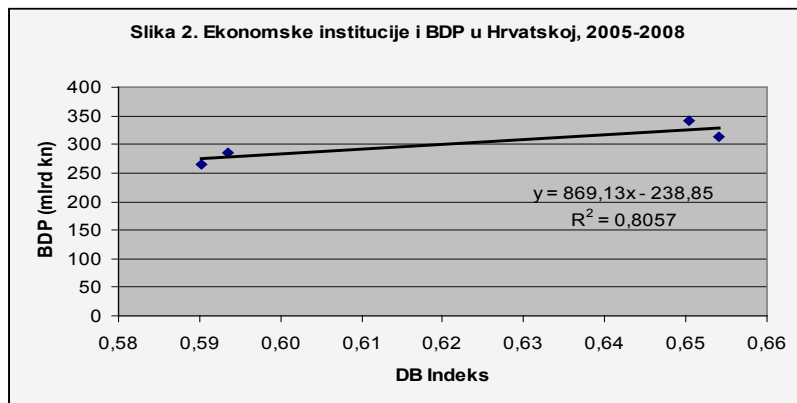
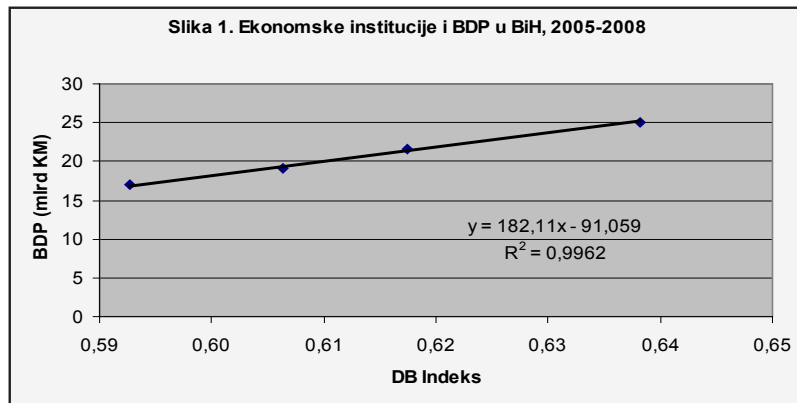
Od empirijskih istraživanja o ekonomskim institucijama posebno se izdvaja rad Efendića (2008) koji analizira značaj institucija za ekonomski rast ali i evropske integracije na primjeru BiH. U radu se utvrđuje empirijska veza institucija i ekonomskog rasta i kvantificira njihova međuovisnost. „Dobiveni rezultati sugeriraju da poboljšanje kvaliteta institucija u modelu od 1% za rezultat ima povećanje rasta BDP-a po stanovniku za skoro identičan procenat, tj. za oko 1%. Ovi rezultati jasno pokazuju koliko je kvalitet institucija bitan faktor za ekonomski napredak tranzicijskih zemalja, i naravno BiH“ (ibid., str. 10). Ovakvi empirijski nalazi indiciraju da napredak u kvalitetu institucija može imati konstantan povrat prema omjeru u odnosu na ekonomski rast, određeni procenat poboljšanja u institucionalnoj strukturi rezultira poboljšanjem ekonomskog rasta u istom omjeru.

3. STATISTIČKI PODACI I REZULTATI ANALIZE

U tabeli se može uočiti da Hrvatska i Srbija u posmatranome razdoblju bilježe kontinuirano više vrijednosti DB indeksa, odnosno bolji kvalitet ekonomskih institucija. Stopa rasta DB Indeksa u razdoblju 2005-2008 u BiH iznosi 7,7%, a u Hrvatskoj i Srbiji 10,2% i 10,8%, respektivno. Posmatrajući pojedinačne pokazatelje BiH i Srbija pate od neefikasnosti institucionalne strukture (DB indeks < 0,5) u oblasti provođenja ugovora a Hrvatska u oblastima: zaštite ulagača, regulisanosti tržišta rada i dobijanja kredita.

Izračunavanje koefijenta korelacije otkriva postojanje razmjerno visokog stepena korelacije posmatranih varijabli (DB indeksa i BDP) - BiH 0,998; Hrvatska 0,898; Srbija 0,66. Relacija između ekonomskih institucija i BDP prikazana je na slikama 1, 2 i 3. Po uzoru na neoklasičnu jednačinu rasta BDP je zavisna varijabla (Y), a ekonomske institucije (DB indeks) nezavisna varijabla (X). Koeficijent determinacije (R^2) indicira na to koliko dobro

procijenjeni trend odgovara podacima ili, izraženo u procentima, koliko je varijacija zavisne varijable objašnjena varijacijama nezavisne varijable.

Izvori: vlastiti prikaz autora na temelju podataka iz Priloga.

Ovakav pojednostavljeni model objašnjava, *ceteris paribus*, najviši procenat varijacije zavisne varijable u slučaju BiH 99,6 % (Slika 1), Hrvatske 80,6 % (Slika 2), dok je u slučaju Srbije njegoja eksplanativna moć 43,6 % (Slika 3).^{*} Empirijska procjena uticaja ekonomskih institucija na ekonomski rast zahtijeva duže vremenske serije koje u ovom trenutku ne postoje^{**}, te model u budućnosti valja dograđivati. Dakle, poboljšan kvalitet ekonomskih institucija može utjecati na rast BDP. Sa druge strane, porastom BDP se povećava relativni značaj nacionalnih ekonomija na globalnoj ekonomskoj slici svijeta.

Tabela 1 predstavlja podatke o nacionalnom BDP i stanovništvu BiH, Hrvatske i Srbije, te svijeta. Radi potpunije komparacije BDP je preračunat prema paritetu kupovne moći USD.

Tabela 1. BDP i stanovništvo u svijetu, BiH, Hrvatskoj i Srbiji, 2004-2008

Svijet	2004	2005	2006	2007	2008
GDP (USD PPP) mil	52.074.000	56.017.000	60.716.000	65.490.000	68.997.000
Population (millions)	6.387,5	6.462,2	6.538,0	6.614,8	6.691,3
Bosna i Hercegovina					
BDP (USD PPP) mil	21.378	23.291	25.697	28.194	30.389
Stanovništvo (milioni)	3,889	3,919	3,950	3,982	3,993
Hrvatska					
BDP (USD PPP) mil	62.504,00	67.179,00	72.629,00	78.665,00	82.272,00
Stanovništvo (milioni)	4,439	4,442	4,440	4,436	4,436
Srbija					
BDP (USD PPP) mil	56.849	62.031	67.368	73.958	79.662
Stanovništvo (milioni)	7,463	7,441	7,412	7,382	7,382

Izvori: IMF, World Economic Outlook: Crisis and Recovery, april, 2009., str. 189.

<http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpop.php> (pristup 14.08.09.).

IMF, World Economic Outlook Database, april 2009.

Podaci iz Tabele 1 su poslužili za izračunavanje koeficijenta bogatstva za svaku godinu u razdoblju 2004.-2008., na temelju čega se analizira relativni položaj tri zemlje u globalnoj ekonomiji, te njihov međusobni odnos.

Tabela 2. Koeficijenti bogatstva za BiH, Hrvatsku i Srbiju, 2004.-2008.

Koeficijent bogatstva	2004	2005	2006	2007	2008	Porast %
Bosna i Hercegovina	0,674	0,686	0,701	0,715	0,738	9,5
Hrvatska	1,727	1,745	1,761	1,791	1,799	4,1
Srbija	0,934	0,962	0,979	1,012	1,047	12,0

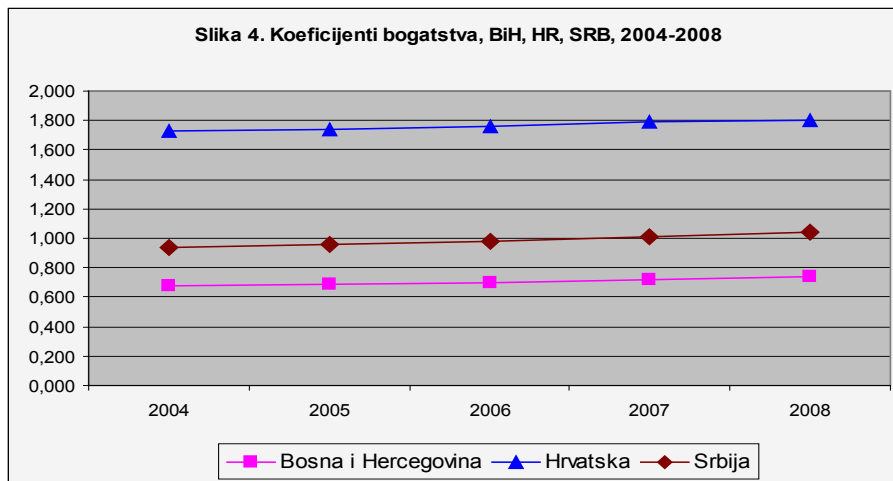
Izvor: Vlastiti proračun autora na temelju podataka iz Tabele 1.

Iz gornje se tabele uočava porast relativnog značaja BiH, Hrvatske i Srbije u globalnoj ekonomiji, motren kroz prizmu prosječnih stopa rasta BDP (preračunatog prema paritetu kupovne moći USD) i prosječne stope rasta stanovništva svih zemalja u svijetu. Pa ipak, njihov apsolutni značaj je gotovo zanemarljiv. Učešće nacionalne ekonomije Hrvatske u globalnom BDP u 2008. g. je 1,8 puta veće, učešće BiH 1,36 puta manje, dok je učešće Srbije gotovo proporcionalno, u odnosu na njihovo učešće u svjetskome stanovništvu. Ipak, u promatranome je razdoblju Hrvatska zabilježila rast koeficijenta bogatstva za 4,17 posto, BiH za 9,5 %, a Srbija za 12 %. Za to vrijeme, BDP po stanovniku u Hrvatskoj povećan za 31,72 %, u BiH za 38,45 %, i u Srbiji 40,1 % (Tabela 1).⁶

Na Slici 4 može se zapaziti da je koeficijent bogatstva BiH znatno manji u odnosu na Hrvatsku i nešto manji spram Srbije. Detaljniji međudodnos, prikazan u Tabeli 3, otkriva činjenicu da je u 2004. g. koeficijent bogatstva BiH bio 2,56 puta, a u 2008. g. 2,44 puta manji nego u Hrvatskoj. Uz to koeficijent bogatstva BiH u 2004. g. bio je 1,85 puta, a u 2008. g. 1,72 manji u odnosu na Srbiju.⁷ Dakle, razlika sa susjednim zemljama, iako značajna, ima tendenciju smanjenja. Pored toga, koeficijent bogatstva Hrvatske veći je u odnosu na Srbiju za oko 1,42 puta.

⁶ Ne treba se, dakako, zanemariti potencijalni efekat demografskih kretanja na vrijednosti koeficijenta bogatstva. Efekat porasta stanovništva može neutralizirati ili umanjiti efekat rasta BDP u koeficijentu bogatstva. Takav je slučaj sa BiH jer je u razdoblju 2004.-2008. u BiH zabilježen demografski rast od 2,67%, dok se u Hrvatskoj i Srbiji u istom razdoblju dogodilo smanjenje stanovništva od 0,07% i oko 1%, respektivno. Dakle, demografske promjene u BiH negativno, a u Hrvatskoj i Srbiji pozitivno utiču na koeficijent bogatstva.

⁷ Međudodnos koeficijenata bogatstva jednak je međudodnosu BDPpc (PPP) dvije zemlje.

Izvor: Vlastiti prikaz autora na temelju podataka iz Tabele 3.

Tabela 3. Međuodnos koeficijenata bogatstva BiH, Hrvatske i Srbije, 2004-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
BiH / HR	2,56	2,54	2,51	2,50	2,44
BiH / SRB	1,85	1,81	1,80	1,77	1,72
HR / SRB	1,39	1,40	1,40	1,41	1,42

Izvor: Vlastiti proračun autora na temelju podataka iz Tabele 2.

Izračunavanje stopa rasta koeficijenta bogatstva tri zemlje indicira na recentni brži rast koeficijenta bogatstva BiH i Srbije u odnosu na Hrvatsku.

Provođenje državnih, a posebno velikodržavnih, projekata, iz perspektive političke ekonomije, zahtijeva značajna sredstva. Državni projekti poput reunifikacije Njemačke, su koštali nekadašnju SR Njemačku između 4 i 5 % godišnjeg BDP u razdoblju 1991.-2003. Podaci o ukupnim troškovima sredstava u pokušajima ostvarenja velikodržavnih projekata poput onih na prostoru bivše Jugoslavije 90-tih godina prošloga stoljeća još nisu dostupni javnosti, ali se može naslutiti njihov visok iznos. Rezultati dobijeni na

temelju analize koeficijenta bogatstva BiH, Hrvatske i Srbije imaju širi i uži značaj. Iz širih, regionalnih dimenzija je bjelodano da nijedna od zemalja nema dovoljno ekonomske moći za bilo kakve velikodržavne projekte. I ne samo to, recentni trend indicira konvergenciju koeficijenta bogatstva. Iz lokalnog ugla posmatranja može se zaključiti da bi svaka podjela unutar jedne od zemalja uzrokovala dodatno umanjenje koeficijenta bogatstva, odnosno ekonomske moći. Za savladavanje političkih suparnika tada bi bilo neophodno obraćanje izvanjskim, globalnim izvorima ekonomske moći, a njihovi interesi su mnogostruki i često nepodudarni sa lokalnim, što može dodatno opteretiti ukupnu situaciju i usmjeriti je ka neizvjesnom svršetku.

4. ZAKLJUČAK

Ekonomске institucije predstavljaju formalno određena pravila po kojima se odvijaju ekonomske interakcije ekonomskih subjekata sa ciljem smanjenja neizvjesnosti u tim interakcijama. Institucionalnu strukturu ili okvir jednog ekonomskog sistema sačinjavaju sve ekonomske institucije koje u tom sistemu postoje. Budući da ekonomske institucije formiraju institucionalno ograničenje koje krivu proizvodnih mogućnosti jednog ekonomskog sistema može pomjeriti ulijevo i naniže u odnosu na njen potencijalni položaj, ta unaprjeđenja ekonomskih institucija, također, mogu izazvati efekat razine sličan efektu porasta štednje ili kapitala u neoklasičnom modelu. Stoga, razmatranje uticaja ekonomskih institucija na ekonomske performanse zemalja može doprinijeti boljem razumijevanju njihovih mehanizama ekonomskog rasta. Pozitivan efekat ekonomskih institucija na rast BDP je ispitan i potvrđen na primjeru jednostavnog modela ekonomskog rasta u BiH, Hrvatskoj i Srbiji.

Izgradnjom kvalitetnijih ekonomskih institucija, što je u domenu nacionalnih politika zemalja, može se posredstvom dinamiziranja rasta BDP povećati njihov globalni značaj. Učešće bh privrede u svjetskoj manje je od učešća BiH u svjetskom stanovništvu. Udio Hrvatske u globalnom BDP veći je (a u Srbiji proporcionalan) od njenog udjela u globalnom stanovništvu. Međusobno poređenje koeficijenta bogatstva ove tri zemlje pokazuje da je u apsolutnoj vrijednosti koeficijent bogatstva znatno viši u Hrvatskoj (gotovo 2,5 puta) i Srbiji (oko 1,7 puta) u odnosu na BiH, kao i to da BiH ostvaruje brži rast koeficijenta, pa se u budućnosti, na temelju toga, može očekivati realna konvergencija.

Koeficijent bogatstva pokazuje relativni značaj nacionalnih ekonomija u globalnim razmjerama. Na temelju izračunatih koeficijenata bogatstva za BiH, Hrvatsku i Srbiju može se zaključiti da one imaju vrlo skroman značaj u globalnoj ekonomiji. Stoga će se globalni efekti, u pravilu, više odražavati na njihove nacionalne ekonomije nego što će biti obrnut slučaj. Sa obzirom na malu ekonomsku moć triju zemalja, nijedan velikodržavni projekat ne može imati čvrst temelj za implementaciju niti autonomnu snagu. Tu činjenicu ne mogu izmijeniti ni eventualna međusobna djelomična udruživanja ekonomske moći, u vidu potpore dijelova jedne države drugoj. Rezultat toga je neminovno okretanje ka većim, globalnim izvorima ekonomske moći koji, dakako, mogu imati sasvim drugačije razumijevanje lokalnih prilika ■

ECONOMIC INSTITUTIONS IN NATIONAL AND GLOBAL PARAMETERS

Summary

This paper examines the mutual relations between institutional structures and economic growth in BiH, Croatia and Serbia, in relation to the wealth index of those countries. The aim of the paper is twofold: (i) to examine from the perspective of national economies whether their institutional structure impacts their respective economic growth positively or negatively, i.e. do improved economic institutions contribute to economic growth; and (ii) to examine from the perspective of the global crisis the possibilities for grater contribution of improved economic institutions to growth, or a relative decrease of the role of economies of those countries in the global economy. There is a high level of correlation between economic institutions and GDP, with indications in equal returns-to-scale. Improving the quality of economic institutions, indirectly via the GDP, can lead to an increased relative importance of economies of BiH, Croatia and Serbia in the global economy, though not to the extent that would allow a greater-state policy to be founded on it.

Key words: *economic institutions, economic growth, wealth index, BiH, Croatia, Serbia.*

Literatura

1. Bardhan, P. (2005), *Scarcity, Conflicts, and Cooperation: essays in the political and institutional economics of development*, Massachusetts Institute of Technology, SAD.

2. Borrmann, A., Busse, M. i Neuhaus, S. (2006), Institutional Quality and the Gains from Trade. *HWWA Discussion Paper 341*, [online], dostupno na: http://www.hwwa.de/Forschung/E_Publications/Discussion_Papers/2006.htm [pristup 08. septembar 2008].
3. Centralna banka BiH 2009., Godišnji izvještaj za 2008. CBBiH, Sarajevo.
4. Čaušević, F. (2005), *Ekonomski suverenitet i globalni tokovi kapitala*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo.
5. Efendić, A. (2008), *Koliko su institucije bitne za ekonomski rast i evropske integracije – Primjer tranzicijskih zemalja i BiH?* [online], Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika 2007.-2008., br. 28, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, dostupno na: www.soros.org.ba [pristup 08. juni 2009].
6. Hodžić, K. (2005.), *Uvod u ekonomiju*, IK Penn, Tuzla.
7. International Monetary Fund (2009.), *World Economic Outlook: Crisis and Recovery*. Washington.
8. International Monetary Fund (2009.), *World Economic Outlook Database*. Washington.
9. North, D.C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, osamnaesto izdanje, Cambridge University Press, SAD.
10. North, D.C. (1992.), Institutions and Economic Theory, *The American Economist*, [online], 36 (1), str. 3-6, dostupno na: <http://web.ebscohost.com> [pristup 19. mart 2006].
11. North, D.C. (1997.), The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem, [online], *WIDER Annual Lecture 1*, United Nations University, Helsinki, dostupno na: <http://web.ebscohost.com> [pristup 05. avgust 2005].
12. Rodrik, D., Subramanian, A. & Trebbi, F. (2002.), Institutions Rule: the primacy of institutions over integration and geography in economic development, *IMF Working Paper*, [online], No. 02/189, dostupno na: www.imf.org [pristup 07. maj 2006].
13. Shleifer, A. (2009.), The Age of Milton Friedman. *Journal of Economic Literature*, 47 (1), str. 123-35.
14. Solow, R.M. (1956.), A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, [online], 22, str. 65-94, dostupno na: <http://web.ebscohost.com> [pristup 10. novembar 2008].
15. The World Bank / The International Bank for Reconstruction and Development (2009), *Doing Business 2005-2009*, Clearance Center Inc, Washington, dostupno na:
16. www.doingbusiness.org/documents/FullReport/2008/DB08_Full_Report.pdf [pristup 21. avgust 2009].
17. <http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpop.php> (pristup 14.08.09.)
18. <http://www.hnb.hr/statistika/hstatistika.htm> (16.08.09.)
19. <http://www.mfin.sr.gov.yu/src/3307> (16.08.09.)

Prilog: Kvalitet ekonomskih institucija u BiH, Hrvatskoj i Srbiji, 2005.-2008.

Ekonomске institucije	Bosna i Hercegovina				Hrvatska				Srbija			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Počimanje poslovanja	0,6470	0,6702	0,7100	0,7192	0,8073	0,8296	0,8514	0,8564	0,9018	0,8932	0,8855	0,8915
Izdavanje dozvola	0,2949	0,5179	0,5723	0,6863	0,5972	0,5996	0,6699	0,5930	0,6553	0,6710	0,6499	0,6196
Regulisanost tržišta rada	0,4200	0,5800	0,5433	0,5433	0,5700	0,4967	0,4967	0,4967	0,2800	0,6233	0,5433	0,6100
Registrowanje imovine	0,8333	0,7306	0,7306	0,8603	0,6497	0,7005	0,8450	0,8450	0,9130	0,8773	0,8773	0,8857
Dobijanje kredita	0,4566	0,4656	0,5426	0,5063	0,1000	0,1250	0,4560	0,4545	0,1669	0,4421	0,5118	0,6131
Zaštita ulagača	0,4667	0,5000	0,5000	0,5000	0,3000	0,3000	0,4000	0,4000	0,5667	0,5333	0,5333	0,5333
Plaćanje poreza	0,6760	0,5737	0,6258	0,6162	0,6780	0,7171	0,7695	0,8065	0,6842	0,7089	0,6172	0,6232
Prekogranično trgovanje	0,8173	0,9055	0,9101	0,9149	0,8202	0,8880	0,8989	0,9009	0,8163	0,9185	0,9258	0,9258
Provođenje ugovora	0,6523	0,4821	0,4058	0,4058	0,7249	0,6311	0,5096	0,5096	0,4818	0,4998	0,4270	0,4254
Zatvaranje djelatnosti	0,6633	0,6377	0,6333	0,6303	0,6553	0,6470	0,6427	0,6417	0,6557	0,6680	0,6663	0,6587
DB Indeks	0,5927	0,6063	0,6174	0,6383	0,5903	0,5935	0,6540	0,6504	0,6122	0,6835	0,6638	0,6786
(BDP (mlrd KM; mlrd kn; mlrd din	16,928	19,121	21,647	25,100	264,4	286,3	314,2	342,2	1687,8	1980,2	2362,9	2790,9

Izvori: World Bank, *Doing Business Report 2006.-2009.*; <http://www.bnb.hr/statistika/statistika.htm> (16.08.09); Centralna banka BiH, *Godišnji izvještaj za 2008.*; <http://www.mfin.sr.gov.yu/srcl3307> (16.08.09)